

**Pere Bosch-Gimpera**

# **LA UNIVERSITAT I CATALUNYA**

**Pròleg de Josep de C. Serra-Ràfols**

**edicions 62, barcelona**

## Pròleg

En la personalitat de Pere Bosch-Gimpera, nat a Barcelona l'any 1891, hi ha dos aspectes a recordar: el de l'home de ciència i el del ciutadà apassionat per la cosa pública, en la qual intervingué activament. Aquests dos aspectes estigueren sempre estretament lligats en Bosch, ja que per a portar endavant la seva tasca científica necessitava tenir l'instrument que li ho permetés i aquest no li era cat, en la forma que ell volia, per l'anquilosada institució universitària, on havia d'ensenyar i lluitar. I el canvi pel qual maldava sols podia obtenir-lo pel camí de la política: política universitària primer, política en el sentit general més tard. En un país diguem-ne «normal» aquestes dues coses poden destriar-se, encara que ara, i cada dia més, sigui difícil fer-ho i poc desitjable que es faci, però això en el nostre no era ni és possible, i fins i tot en el passat, en moments menys «compromesos» que els que vivim ara, en llocs que hem anomenat «normals», hi ha hagut homes dedicats a disciplines purament abstractes, com el gran historiador i epigrafista Mommsen o el biòleg Virchow, que han sabut conjugar totes dues coses i posar al servei de la lluita per la llibertat el seu alt prestigi d'homes de ciència.

\* \*

Bosch-Gimpera, en el primer moment de la seva carrera científica, manifestà una preferència pels estudis clàssics, abans de dedicar-se a l'arqueologia. No podia ésser d'altra manera, ja que a la nostra Universitat no existia un ensenyament d'arqueologia ni, menys encara, uns mestres que poguessin interessar els seus deixebles vers aquestes matèries. Si Puig i Cadafalch, referint-se a l'Escola d'Arquitectura, pogué dir que el començ de la seva obra cabdal fou fet «tot no escol-



tant les lectures ensopides d'Història de l'Art estan-tissa i mitològica que es donava a l'Escola» (Pròleg de *L'arquitectura romànica a Catalunya*, primera edició, Barcelona 1908), els alumnes universitaris de la Facultat de Lletres de començos del segle haurien pogut dir quelcom de semblant. Agustí Calvet, «Gaziel», ha pintat amb mà mestra l'estat de la Facultat de Lletres, i el de la Universitat en general, en aquell moment (*Tots els camins duen a Roma*, Barcelona 1958). Fou a Alemanya, on anà per ampliar els seus estudis clàssics, que Bosch descobrí, com si diguéssim, la Prehistòria, i sota el mestratge de Kossinna i Hubert Schmidt, a la Universitat de Berlín, entrà decididament en aquests estudis.

En aquell moment, i no sols a Catalunya, sinó en tot l'àmbit peninsular, la Prehistòria no era gaire cosa més que un aplec inconnex de dades indiferenciades, procedents quasi totes de troballes i excavacions no gens científiques, i en el concepte d'història sistemàtica estava molt endarrerida respecte als estudis històrics d'altres èpoques. Els tímids intents de sistematització efectuats per investigadors extrapeninsulars, com els de Carthailac (*Les âges préhistoriques de l'Espagne et du Portugal*, París 1890) i de Pierre Paris (*Essai sur l'art et l'industrie de l'Espagne primitive*, París 1903-1904), no emplenaven el buit esmentat, fets amb poc coneixement de la dispersa bibliografia existent o foncàts en idees apriorístiques. Bosch va aprendre a l'escola alemanya què era una sistematització, i en retornar a Catalunya va emprendre tot seguit la tasca indispensable de posar un ordre en aquestes dades disperses. Ingressat al professorat universitari i posat, malgrat la seva juvenesa, a la direcció del Servei d'Investigacions Arqueològiques que acabava de fundar l'Institut d'Estudis Catalans, en articles apareguts a l'Anuari de l'Institut i en dos primers treballs fonamentals de conjunt (*Prehistòria catalana*, Barcelona 1919, i *La arqueologia prerromana hispànica*, apèndix a la traducció d'*Hispania*), va establir aquell ordre sense el qual les noves investigacions avençaven a les pal-

pent. Recordo com els joves estudiants d'aleshores varem ésser generosament associats a aquesta tasca. El professor esdevenia mestre i, al costat de les indispensables classes magistrals a la Universitat, a les golfes del Palau de la Generalitat, on estava instal·lat, al costat de la Biblioteca de Catalunya, el Servei d'Investigacions Arqueològiques, Bosch donava la seva lliçó dels Estudis Universitaris Catalans. Eren lliçons d'examen i classificació de materials, de comparació de troballes extracatalanes, de discussions sobre àrees geogràfiques i camins al llarg dels quals poguessin haver-se propagat els fenòmens culturals que estudiàvem. En una paraula, ciència viva, de primera mà, que vèiem elaborar sota els nostres ulls.

Els fonaments que posà Bosch en aquells estudis han estat en tan gran manera sòlids que ara, al cap de mig segle, malgrat l'allau de noves descobertes, fetes en condicions molt millors que les antigues, se'n conserven fermes encara les línies mestres. Totes aquestes troballes noves han trobat el seu encaix dintre aquells quadres traçats tan primerencament per Bosch. No volem pas dir que aquestes noves dades i les tècniques més perfectes aplicades a l'estudi arqueològic, les modificacions derivades del coneixement molt més complet del que passava a les veïnes terres europees i mediterrànies i més allunyades, no hagin produït canvis de punts de mira d'aquells esquemes. Bosch ha estat sempre un enemic de l'immobilisme científic, i ell mateix en treballs posteriors (esmentem sobretot la seva obra fonamental: *Etnologia de la Península Ibèrica*, Barcelona 1932) ha modificat sovint aquells esquemes teòrics, a la vista dels nous coneixements adquirits i dels punts d'albir d'altres investigadors, i mai no ha pretès adaptar les noves adquisicions científiques a aquelles teories, sinó tot el contrari.

Un dels ensenyaments que Bosch impartí als seus deixebles fou el de la tècnica de les excavacions. Coses que ara ens semblen tan vulgars com el fet de portar un diari d'aquests treballs, un inventari rigorós de les troballes i de llurs circumstàncies, parar esment a la



posició estratigràfica dels objectes descoberts, la forma, la coloració, la consistència i altres coses del mateix ordre, fins aquell moment a penes havien estat observades. Ara ens semblen vulgaritats, però gairebé tota l'arqueologia anterior a Bosch tenia en compte algunes d'aquestes dades essencials tan sols esporàdicament i els excavadors sovint es limitaven, sense més observacions, a recollir els objectes més vistents, més «bonics», amb pèrdua lamentable de la part més important dels ensenyaments que es poden derivar d'una excavació. Aquest canvi pot ésser posat en l'actiu de l'ensenyament de Bosch, impartit tant a la Universitat com als Estudis Universitaris Catalans, on aprengueren d'ell un nombre considerable d'estudiosos de fora de Barcelona. Un cas ben típic fou el del capellà solsonenc (el *clero solsonensis*, com humorísticament li dèiem, encara que fos nat a Cardona) mossèn Serra i Vilaró. El qui després fou distingit arqueòleg es formà a l'escola de Bosch i amb una certa murrieria pagesa assistí, amb aire de no tocar-hi gaire, a diverses de les primeres excavacions del mestre, però observant molt atentament els seus mètodes de treball. Després els aplicà amb bastant d'encert a les seves excavacions, que foren, comparativament, millors que d'altres, encara que mai no volgué reconèixer del tot aquell mestratge.

Fruit d'aquest treball fou la creació espontània de la que ha estat anomenada Escola de Prehistòria de Barcelona, la influència de la qual, en el temps, s'ha estès al llarg de diverses generacions d'estudiosos, i a la qual encara ara els investigadors actuals més joves se senten vinculats, i els mètodes i ensenyaments de la qual han irradiat molt més enllà de les nostres fronteres, portats per deixebles directes o indirectes de Bosch.

El moment culminant de la carrera científica de Bosch, en el sentit de prestigi i influència internacionals, s'esdevingué durant l'any 1930. Els qui han viscut únicament la segona postguerra, i aquests ja no són joves, no poden fer-se ben bé càrrec del terme de la

primera gran guerra, la de 1914-1918. Fou aleshores difícil, durant molts anys, reunir a l'entorn d'una mateixa taula els membres de les comunitats nacionals que hi havien pres part. Almenys això s'esdevenia en el petit cercle dels arqueòlegs, com a reflex del que passava en altres camps més extensos. Els congressos internacionals de Prehistòria no es reprenien, els contactes personals entre estudiosos dels dos camps que havien estat en lluita eren infreqüents i sovint aspres. Passats alguns anys, eminents personalitats de reconeguda bona voluntat havien intentat en diverses ocasions obviar a aquest estat de coses i reprendre les relacions internacionals trencades. A França, ho havien provat Lantier i el comte Bégouen; a Anglaterra, també havia estat intentat, però ells i d'altres no havien aconseguit cap resultat positiu. Fou Bosch qui, aprofitant l'extraordinari prestigi de què gaudia en tots els cercles de la investigació, havia d'aconseguir-ho. Fou ell qui organitzà la reunió que tingué lloc a Berna, a la qual obtingué, després de llargues i difícils negociacions, que assistissin els més qualificats prehistoriadors de tot Europa. Un document de gran vàlua per a la «història de la Prehistòria» és el full, diguem-ne d'assistència, on tots els reunits posaren personalment llurs signatures, procedències i qualitats, ja que fou una reunió purament personal, sense representacions oficials de cap mena, encara que el Consell cantonal i les autoritats helvètiques es complagueren a rebre molt cordialment els assistents. Unes sessions que, malgrat tot, es presentaven com a difícils, gràcies a la presència i al prestigi de Bosch, acabaren en plena cordialitat i amb l'acord de reprendre els Congressos Internacionals, com de fet s'esdevingué.

Mai cap home de ciència català, en qualsevulla disciplina, ha abastat el prestigi internacional que tingué Bosch en la dècada dels anys trenta, i els qui érem els seus deixebles tinguérem ocasió de veure-ho en els nostres contactes amb el món científic extrapeninsular. Quan acabà la Segona Guerra Mundial no hi hagué un trencament tan llarg i tan absolut com el que seguí a



la primera. Les circumstàncies polítiques eren molt diferents. El món començava a polaritzar-se per causes socials que enllaçaven amb les polítiques en dos grans blocs aïllats, però els Estats que quedaven dintre el bloc capitalista, vençuts i vencedors, se sentien estretament solidaris, i no hi hagué cap dificultat a reunir-se anglesos, francesos, alemanys i altres satèl·lits dels americans. Les dificultats no eren ideològiques, sinó simplement econòmiques, i aquestes sempre es vencen. Ja a Copenhaguen, fou possible restablir els treballs internacionals amb la reunió del Consell Permanent dels congressos. Bosch hi assistí, portant, però, la representació mexicana. Recordo amb emoció el moment en què vàrem abraçar-nos, ja que era la primera vegada que ens vàiem després de la ruïna dels nostres comuns ideals...

La fundació del Museu d'Arqueologia de Catalunya és un altre dels resultats de l'activitat científica de Bosch. En el vell museu de la Ciutadella (ara Museu d'Art Modern), que en el decenni dels vints es pot dir que era l'únic museu existent a Barcelona, hi havia unes sales del primer pis dedicades a la Prehistòria i a l'arqueologia clàssica. Una estava destinada a contenir les troballes de les excavacions d'Empúries, iniciades per Puig i Cadafalch a la primera dècada del segle; el contingut d'altres dues de les sales eren les troballes prehistòriques fruit de les excavacions sistemàtiques que duia a terme el Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans, que dirigia Bosch; en altres galeries menors s'exhibien objectes diversos, grecs, etruscs, fenicis, cartaginesos, etc., en llur major part adquisicions efectuades amb intervenció de Puig i Cadafalch, amb la finalitat que els estudiants universitaris i els de les escoles tècniques i artístiques i els amateurs poguessin veure, per primera vegada a casa nostra, en llur realitat corpòria i no solament en làmines i fotografies, peces representatives d'aquelles il·lustres civilitzacions. Les noves aportacions arribades per aquests tres camins, especialment nombroses pels dos primers, feien cada vegada més difícil que

aquelles sales poguessin contenir-les, i a poc a poc les vitrines anaven esdevenint amuntegades d'objectes, l'exposició seriada dels quals resultava més i més impossible. A més, el caràcter heterogeni del museu, que comprenia des d'objectes del Paleolític fins a la pintura moderna, passant per les col·leccions de les arts romàniques i gòtiques, sense faltar-hi les reproduccions en guix de totes les èpoques, feia molt difícil, per a no dir impossible, que cada secció es desenvolupés degudament, ja que, com era molt humà, la direcció, confiada a la discreta labor de Joaquim Folch i Torres, es decantava decididament per aquells aspectes que més conjugaven amb les seves afeccions. Aquest estat de coses durà bastants anys i encara que Bosch va aconseguir una certa independència en la gestió de la secció arqueològica el problema es mantenia viu i inalterable. Els temps, d'altra banda, comportaren uns anys durant els quals les corporacions públiques del país passaren a mans ignares, i en conseqüència no es pres-taven gaire a solucions adequades. Hagueren d'arribar els anys de la dècada dels trenta per a trobar-les.

Havia tingut lloc l'enorme faramalla de l'exposició de 1929 i quedaven a Montjuïc diversos edificis, certament no pas massa adequats, però que podien representar la solució. Almenys així es podia creure. En un altre lloc he manifestat que la idea «folquitorriana» de traslladar a Montjuïc els museus barcelonins, la considero personalment una errada, però aquella idea prosperà, tant més que sembla que no hi hagué cap resistència de part de la direcció del Museu perquè l'edifici de la Ciutadella fos destinat a seu del Parlament de Catalunya. Aleshores començà la gran operació del trasllat dels museus a Montjuïc. La primera idea de Bosch i els seus col·laboradors fou la de restar al Palau de la Ciutadella, que hauria esdevingut Museu d'Arqueologia de Catalunya, i que sota aquest aspecte oferia amples possibilitats, però la decisió de destinar aquell edifici a Parlament de Catalunya frustrà aquest propòsit i calgué resignar-se a cercar un allotjament a Montjuïc. El fet que el Museu d'Art de Catalunya i altres instal·



lacions museístiques s'allotgessin també a la muntanya féu esperar un moment que el lloc no era mal escollit, creença que la realitat ha demostrat equivocada, ja que al cap de quaranta anys el públic continua refractari a aquell lloc, que ni els jardins ni la fira de mostres i les seves exposicions monogràfiques no han aconseguit d'integrar totalment a la ciutat i continua essent inhòspit i allunyat.

El seu local permetia, però, una total independència respecte del Museu d'art i de la junta que el regia, i calia aprofitar l'ocasió. Fou creat un Patronat propi, que presidí Puig i Cadafalch, i per a allotjament fou triat l'edifici que durant l'Exposició havia estat Palau de les Arts Gràfiques, construcció discreta i relativament ben agençada, d'una capacitat momentàniament suficient, tot i que la dissolució del magatzem anomenat Museu de Santa Agueda, instal·lat, per dir-ho d'alguna manera, a la capella gòtica del vell Palau Reial Major, representà un augment considerable dels materials per exposar. La situació topogràfica de l'edifici era millor que la de l'anomenat Palau Nacional, que havia d'allotjar el Museu d'Art de Catalunya, bé que inferior a la de les immenses baluernes que limiten amb la plaça d'Espanya, que presentaven, però, problemes d'adaptació que foren considerats insalvables.

Així fou creat el Museu d'Arqueologia de Catalunya, i començà la llarga tasca d'adaptació de l'edifici, que en esclatar la guerra civil, tot i que havia estat inaugurat al públic, no estava certament acabada. Els treballs prosseguiren, literalment sota les bombes, contagiats tots per l'optimisme de Bosch (recordo que un dia hagueren d'ésser suspesos durant unes hores, per les bombes d'aviació que caigueren sobre el veí Palau d'Agri-cultura a pocs metres del Museu). Mentre es feien els treballs d'instal·lació de les noves sales de Prehistòria, hom protegia amb sacs de terra les peces arqueològiques de difícil trasllat i hom excavava galeries subterrànies per a servir-hi els objectes menors. Els treballs d'adaptació de l'edifici havien de continuar després que la guerra hagués acabat en el seu aspecte mi-

litar, i encara ara, més de trenta anys més tard, no estan closos. La creació del Museu d'Arqueologia de Catalunya, la seva instal·lació, la creació d'una biblioteca especialitzada, la d'uns tallers i laboratoris anexo, la creació d'unes publicacions idònies, figuraven entre els ideals de Bosch i els seus deixebles, ideals que sols en part pogueren veure realitzats. Les circumstàncies històriques que tots coneixem impediren el seu total acompliment.

Paral·lelament a la seva activitat científica, Bosch, a diferència d'altres estudiosos que viuen d'esquena al món exterior, ha estat sempre un apassionat de la cosa pública, com és natural preferentment dels problemes culturals. Molt abans que, amb la República, intervingués d'una manera directa en la política, el recordem en els temps en què una elecció de senador per la Universitat oposés Silió, de qui es podia esperar una labor favorable a l'autonomia universitària, a Daurella, representant del més caduc immobilisme. Com és natural triomfà Daurella, però els joves professors com Bosch menaren una enèrgica campanya que fou profitosa en el sentit que desvetllà la consciència universitària. Més tard Bosch fou el campió de l'autonomia de la Universitat, i promogut al càrrec de rector, juntament amb altres il·lustres col·legues, Fabra, Balcells, Pi i Sunyer, Xirau, etc., aconseguí dotar Barcelona de la primera organització universitària amb una veritable projecció científica i nacional que ha existit a la nostra terra.

Aquesta obra generosa havia de naufragar, amb prou feines nascuda, en les violentes convulsions del temps en què la República caigué en mans dels seus enemics, i més tard en la Guerra civil. En la memòria dels qui visquérem aquells anys està l'empresonament de Bosch i molts dels seus companys al vaixell Uruguay, presó flotant en la qual es reuní forçadament la flor i nata de la intel·lectualitat catalana de l'època, el seu posterior alliberament, el curt període de restabliment de la llei i les angoixes de la Guerra civil.

Pres el camí de l'exili, Bosch no renuncià pas a la



seva carrera científica, i des de la llunyania s'ha mantingut al corrent de la investigació. Una de les seves obres fonamentals, *El poblamiento antiguo y la formación de los pueblos de España*, correspon a aquesta època, apareguda sota les premses universitàries de Mèxic en 1944. D'aquesta manera, amb freqüents viatges a Europa (durant uns quants anys fou el cap de la divisió de Filosofia i Humanitats de la UNESCO), assistint a congressos i reunions científiques, representant la seva nova pàtria d'adopció al Consell Permanent dels Congressos de Ciències Prehistòriques i Protohistòriques —gairebé una creació seva, com hem vist—, ha continuat exercint el seu mestratge sobre les noves generacions d'estudiosos de la nostra arqueologia i història primitiva, i ha arribat amb plena capacitat de treball als seus gloriosos vuitanta anys.

La seva vida és un veritable espill de fidelitat a la Ciència, a la terra on va nèixer i a uns valors morals indeclinables. En reprendre l'Institut d'Estudis Catalans la seva vida, tan sovint collapsada, el cridà el seu si, com de dret li corresponia, i encara que no hàgim tingut el goig de poder-lo veure a les nostres sessions, no per això està menys present en les nostres tasques.

JOSEP DE C. SERRA-RAFOLS

Maig de 1971.